

Оригинални научни рад

УДК 821.163.41.09:929 Jevtić B.

ДОИ 10.7251/SVR1919238L

БОРИВОЈЕ ЈЕВТИЋ КАО КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАР МЛАДЕ БОСНЕ

Доц. др Обрад Лукић¹

Независни универзитет Бања Лука

Апстракт: Књижевна критика Младе Босне, као саставни и врло значајан део укупне српске књижевне критике, није у довољној мери испитана а њени представници су остали у сенци већих ауторитета. Наш је циљ да у овом раду размотримо теоријске основе критичког мишљења Боривоја Јевтића, једног од значајних критичара Младе Босне. Покушаћемо да сагледамо оне мотиве и претпоставке који су упућивали овог критичара према анализи и оцени књижевних и културних појава. Намера нам је да, према нашим могућностима, формулишемо те претпоставке заснивајући своје истраживање на критичком прегледу резултата књижевне критике овог младобосанца. Сагледаћемо његову улогу, значај, идеје и филозофска размишљања ослањајући се на његово дело и књижевно-критичку особеност.

Кључне речи: *Млада Басна, национални рад, критика, књижевност, уметност, идеје, морално деловање, критички чланци, часописи.*

УВОД

Јевтић је рођен у Сарајеву, у њему завршио основну школу и гимназију, и, ако се изузме период између 1941. и 1947. године када је живео као избеглица у Србији, цео живот провео је у овом граду. У Сарајеву је још као ђак започео свој културни и национално-политички рад. У његовом стану, у некадашњој сарајевској улици Табашници, окупљала се група чланова тада најактивнијег ђачког кружока у граду. У Сарајеву је у периоду од анексије (1908) до атентата (1914) деловало неколико омладинских група. Нарочито жива активност ових кружока одвијала се у време балканских ратова. Управо те 1912. године, када се око њега окупљају млади књижевници и активисти, Боривоје Јевтић је постао стални сарадник листа *Српска омладина* у коме објављује своје критичке чланке из књижевности и културе².

¹ Професор књижевности Независни универзитет Бања Лука, e-mail: obrad.lukic@nubl.org

² Палавестра, Предраг: *Књижевност Младе Босне*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1994 стр. 222.

У овом листу он ће показати своје и књижевно и политичко деловање. Истина, Јевтић је у књижевни живот ушао 1910. године преводима у *Босанској вили* и лирским песмама у прози (Прве своје песме у прози *На гробљу* и *Нотурно* посветио је свом другу Милошу Видаковићу). Упоредо с песмама он пише чланке о књижевности, скице из живота у којима преовлађује социјална тематика и касније се све више испољава као прозаист. Као активни политички борац, Боривоје Јевтић је за национални покрет почео да пише програмске чланке. Ми ћемо прво подсетити на неке његове чланке објављене 1913. године у *Српској омладини* који су у вези са револуционарним радом и националним идејама његове генерације а затим се осврнути на Јевтићев књижевно -критички рад.

Јевтић је био дубоко одан идеји револуционарне омладине. Њега је интересовао културни и политички живот у Босни и Херцеговини. Писао је о Младој Босни, национализму и омладини. Интересовале су га историјске теме и теме из савременог живота. Био је један од најмлађих идеолога Младе Босне и учесник и сведок животне реалности уочи Првог светског рата. Његови програмски чланци могли су да буду не само поучни већ и веома инспиративни за ондашњу омладину и њену политичку и књижевну активност. Био је уверен да драму нације може да схвати само национално освешћена омладина и само таква може успешно да се опире једном систему политичког и културног насиља. Он је у свом раду *Нове генерације*³ изнео своја схватања о питањима национализма сматрајући да нова омладина не испољава осећање љубави према сопственој нацији у довољној мери. Јевтић признаје новој генерацији њено осећање за модерно струјање времена, обогаћено школовањем изван „рођене грудe“, али се критички осврће на њен национализам који, по његовом мишљењу, „није потпун и не одговара народним идеалима“⁴. Јевтић сматра да ново време захтева јасније одређење према национализму. Пре је национализам недовољно схваћан јер је био уско повезан са религијом. Јевтић исказује потребу да се национализам шири и утврђује васпитањем исто као и морал. Он објашњава како се и религија привикла модерним наукама па се и сама модернизовала али је, и поред тога, нови век одвојио од националног осећања. По мишљењу Боривоја Јевтића, национализам није само осећање љубави према своме народу него и осећање дужности према својој нацији и испуњавање те дужности. Српски народ је расцепкан и политички спутан па је потребно да се постигне потпуно и чврсто јединство и морална одговорност при извршавању народних задатака. Зато, сматра Јевтић, омладина треба да развија борбен и жив национализам који ће дати наде у лепе и боље

³ Јевтић 1913: Боривоје Јевтић: *Нове генерације*, Српска омладина 1/1913, 5, 89-91.

⁴ Палавестра, Предраг: *Књижевност Младе Босне II, хрестоматија*, Свјетлост, Сарајево, 1965, стр. 14).

дане. Он примећује да нова омладина има јаснија схватања, одлучнија је, има идеја и живи за будућност, али јој национализам није довољно искрен. „Тај национализам није национализам Мештровићева Краљевића Марка и Срђе Злопоглеђе. Његов блесак очију, његови покрети нису прави. Једном речи, није жив или није оно што треба да је“⁵. Јевтић се овде дотиче Мештровићевог одређења према национализму и, као што чини Милош Видаковић, ослања се на онај појам национализма који је детерминисала наша народна епска песма. Он прави израз национализма налази у Мештровићевој скулптури и у ликовима портретисаним у епској поезији. Као човек од воље и акције, он национално осећање без устручавања повезује са нашим традиционалним вредностима. У стилу народног певача истиче оне моменте који позитивно могу да утичу на националну свест омладине. Јевтић спомиње Мештровића који је средствима уметничког изражавања вршио националну југословенску агитацију. Овај уметник је са двадесет пет година постао чувен у свету. За време Првог светског рата живео је у емиграцији. Југословенски оријентисан, био је члан Југословенског одбора. На Светској изложби у Риму он 1911. године излаже своје скулптуре у павиљону Србије (тематика Видовданског храма). Ценили су га Видаковић и Митриновић и о њему писали. Скулптура Краљевића Марка, коју је Мештровић излагао на изложбама, доживљавана је као симбол народа из кога потиче овај епски горостас, који већ као симбол традиционално стоји у гусларским песмама. Марко Краљевић је код Милоша Видаковића представљен више као мотив националне снаге него као уметнички, песнички мотив. Митриновић је, такође, афирмативно и у најбољем светлу у својим текстовима приказао фигуру Мештровићевог Краљевића Марка. У истом светлу и Боривоје Јевтић види овог српског јунака. Критичар се овде јавља као родољуб који опомиње да се дела наших предака и храброст јунака из прошлости не смеју заборавити и да се ваља угледати на оне савремене националне борце и уметнике који, и као ствараоци модерних уметничких схватања, својим делом промовишу прошлост, традиционалне и националне вредности.

Имајући у виду да је укупан књижевни рад Боривоја Јевтића био повезан са националним радом, ми ћемо овде цитирати његово схватање национализма: „А ја га разумем као велику песму, вечито живу у нама, песму људи који су се везали међу се и душом и делима. И, поврх тога, ја га разумем као дело а не као речи, као живот а не као слику живота. Само такав има здраве услове за повољно и плодно успевање, и за успехе, напослетку“⁶. Ми разумемо овакав Јевтићев однос према национализму пошто знамо да је живео у мучно време нашег националног живота у Босни и Херцеговини када је свирепи

⁵ Јевтић, наведено према: Палавестра, Предраг: *Књижевност Младе Босне II, хрестоматија*, Свјетлост, Сарајево, 1965, стр. 14.

⁶ Исто

аустроугарски режим гушио сваку мисао о нацији. Ове се Јевтићеве речи могу разумети као позив на национално јединство разједињених југословенских народа. Када је појам националног јединства постао идеал генерације, настала је Млада Босна.

Јевтић верује да ће нова омладина успети својим идејама да сугестивно делује на шире народне масе и да ће делима бити од користи своме народу. Истакао је како се у новој генерацији осећа другачији живот. У програмском чланку *Идеје и дела* (Боривоје Јевтић: *Идеје и дела*, Српска омладина 1/1913, 6-7, 125-127) Јевтић се осврнуо на време пред Балкански рат када је завладала општа духовна клонулост и када су чак и национални оптимисти гледали мрачно у будућност. Тек Балкански рат је повратио веру у нацију и показао стварну моћ наше снаге. Јевтић критикује оне које је напустило морално осећање дужности и који су се мирили са стањем насталим у земљи након (ми претпостављамо) Жерајићевог неуспелог атентата 1910. године на генерала Варешанина, поглавара Босне. Јевтић не помиње атентатора већ само алудира на догађај: „Велик део између нас помирио се са стањем које је настало, и усамљен, кратак крик једног човека, који је осећао за нас многе, изгубио се у свеопштој пометености. Ми нисмо имали снаге да гласно и стварно кажемо да је крик једног између нас био крик нас многих, чије су ране крвариле и чији су национални снови лежали у прашини смрвљени и уништени“⁷. Трагичан херојски чин Жерајићев представљао је драму целе генерације. Виђенији омладинци, револуционари и интелектуалци нашли су се на удару надмоћне силе која врши тортуру, хапси и затвара (После Жерајићевог атентата полиција је извршила преметачину стана Д. Митриновића у Загребу, одузела му пасош те није могао да путује. Био је оптужен као саучесник и подстрекач па је хапшен, затваран и на крају, пошто није било доказа, пуштен из затвора. Прим. аутора). Окрутност поступање окупаторске власти унело је страх међу омладином и осећање неуспеха и тешког пораза. „И није никакво чудо што су се у најодсуднијем моменту одрекли нашег друга и они који су дубоко у срцу осећали с њиме и схватили важност његове жртве“⁸. Јевтић упућује прекор онима који су погнули главе, изгубили веру и клонули после првог неуспеха. Њега ипак радује чињеница да такво стање није дуго трајало. Почела је омладина да се заноси делима својих предака, убрзо се пробудио расни атавизам и труд је уродио плодом.

Балкански рат Јевтић назива чудом које се догодило. Испунило се оно у шта се веровало, испунио се „сан наших барда, наших националних песника“, како рече Јевтић. Велике српске победе нису, по речима Јевтићевим, залуделе оне који су веровали да ће се њихова

⁷ Јевтић, наведено према: Палавестра, Предраг: *Књижевност Младе Босне II, хрестоматија*, Свјетлост, Сарајево, 1965, стр.16.

⁸ Исто.

идеја претворити у дело. „Ваља протрести заспалим савестима, тргнути оне који још спавају, утврдити веру оних који су почели да верују“, поручује Јевтић и оптимистички изјављује да се вреди жртвовати за нацију и да треба наставити рад на јачању националне свести најширих народних маса.

Да би се извршило све оно што налаже национална част, ваља увек имати идеју и бити добар прегалац да се она реализује. То би унеколико могла бити сажета мисао младог Јевтића о потреби непрекидног рада за остварење лепше будућности. Успех се не постиже утапањем у монотонију свакидашњице и зато Јевтић указује на усамљене, оне који се издвајају и траже утеху у својој души. Тим усамљеним прегаоцима посвећује чланак *Будућност усамљених*⁹ у коме објашњава колико је тешко усамљеним међу онима који беже од реалности. Спасење нације када је она „разапета на крсту и попљувана“ није у бежању од одурне стварности, јер, каже Јевтић: „Тада дави оно од чега се бежи, оно фатално предавање општем току без протеста, равнодушно измирење са животом масе која ништа више не тражи сем гола преживљавања“¹⁰. Такав живот представља, по Јевтићевом мишљењу, самоволно робовање и испуњавање нечасних прохтева туђинаца.

Јевтић се у овом чланку обраћа човеку као појединцу. Потребно је да човек, нарочито интелектуалац, спозна самог себе да би се могао саживети са усамљеношћу свог унутрашњег живота. Спознајући себе, пред човеком се отвара перспектива и он постаје „добар у етичком смислу“. Та спознаја је, по Јевтићу, честита ствар у интелектуалном животу човека. Образован и моралан човек неће трпети неправду. Онај који трпи, срамотно живи, јер не сме крикнути кад га боли. Младобосанац Јевтић пропагира образовање, борбеност и акцију. Стоицизам назива празном и надувеном филозофијом. Он сматра да грех лежи у самом човеку који хладно и мирно подноси зло. Греше сви они који се окрећу личним потребама а не виде шири социјални положај и правну угроженост заједнице. „Срамотно је да се живи и буде слеп“¹¹ изјављује критичар Јевтић и проглашава злочинцима оне који се у свом подлом егоизму не базирају и не виде друге осим себе. То су, за њега, „отроване душе које не знају да је слобода главни фактор при развијању нација“¹² не теже идеалу новог живота, већ живе живот гори од робовања.

У Јевтићевим речима и превише је горчине изазване општим стањем нације чији се јавни живот уцењује по вољи господара, у

⁹ Јевтић, Боривоје: *Будућност усамљених*, Српска омладина, 1/913, 10, 177-178.

¹⁰ Јевтић, наведено према: Палавестра, Предраг: *Књижевност Младе Босне II, хрестоматија*, Свјетлост, Сарајево, 1965, стр. 20.

¹¹ Исто.

¹² Јевтић, наведено према: Палавестра, Предраг: *Књижевност Младе Босне II, хрестоматија*, Свјетлост, Сарајево, 1965, стр. 21.

једном, могло би се рећи, престојом тону он жестоку критику упућује оном делу нашег друштва из његова времена који не предузима ништа, све своди на лична задовољства и у миру и ћутању подноси беспримерно унижавајућу ситуацију. „Али ко осећа бол нације, тај ће другачије да мисли и делује“¹³, закључује Јевтић срећан што овакав положај рађа усамљене, одважне појединце, који имају смисла за дело и пожртвовање и који увиђају „да се национални организам може поправити и национални идеал остварити“¹⁴

О тим младим „духовима будућности“ Боривоје Јевтић са много оптимизма пише у чланку *Млада Босна*. Он каже да постоји једна интензивна снага у Босни и Херцеговини која ће дати замаха културном животу у овим двома провинцијама. Нада се и да ће ова земља ући у српску књижевност својим специјалним обележјима. Ни овде није пропустио да укаже на национални идеализам код омладине која није опседнута материјалним преокупацијама. Тако он наглашава да ће у књижевности бити обрађени проблеми који су присутни у различитим срединама. Када говори о Младој Босни, он мисли на њену југословенску оријентацију: „Ми смо више од осталих делова српске и хрватске нације меланхолични и ћутљиви и више везани за тле једном невеселом сентименталношћу. У нама су мање изражене страсти наше нације и јаче обележене извесне естетичке особине (...)“¹⁵. Види се јасно да он, кад даје критеријум о Младој Босни, проматра ову организацију са уметничког гледишта. На почетку чланка он је одмах истакао да држава врши негативан утицај на културни живот у Босни и Херцеговини. Стање у култури је несређено и запуштено. Критичар је оптимиста и очекује да ће млади ствараоци у својој уметности изнети оптужбу против оних који су приредили народу тешке прилике и горак живот. Позитивно се изјашњава о њиховом прегалачком идеализму који је савршено моралан и лишен сваких материјалних користи. Јевтић је истакао у чланку *Будућност усамљених* да ти млади људи проповедају победу душе и правде и да им није стало до материјалног добра. Такво мишљење, које је овде само потврђено, биће у континуитету заступљено кроз све његове програмске чланке. Може се јасно уочити и то да он једнако обухвата и оно револуционарно и оно литерарно крило Младе Босне и да не чини нарочиту разлику у њиховом деловању. Једнако су они и револуционари и литерате. Јевтић директно потврђује и своју припадност Младој Босни. У свом изразу употребљава заменице ми и наш идентификујући се тако са осталим писцима Младе Босне: „Ми имамо срећних прилика да сатиризујемо извесне средине (...) и испишемо грубу историју страсти и

¹³ Исто.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Јевтић, Боривоје: *Изабрана дјела, III*, Библиотека „Културно наслеђе Босне и Херцеговине“, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 7.

интелектуалне беде¹⁶. Он се нада да ће млади културни радници доказати своју укупну вредност на једном широком пољу деловања.

У овом чланку Јевтић констатује оне резултате које је постигла Млада Босна, али потврђује да она још није успела да да „себе кроз себе“ и то због спољашњих утицаја које је лектира извршила на њу. И овде се, као и у претходном чланку, примећује критичарево тражење неког унутрашњег својства, бића и израза. У *Будућности усамљених* он инсистира на томе да индивидуа не може спремно да сагледа спољашње стање ако не спозна саму себе, а овде исти захтев упућује једној целој генерацији писаца. Мислећи на литературу Младе Босне, он каже: „Ту би се, у исто време манифестовале наше вредности (...) и оно специјално што би донели, можда мирис наше земље и спокојни дани наших мртвих, као што је то случај с Младом Белгијом, како је формулише Морис Барес¹⁷.“

Млада Белгија је била узор младобосанцима у проналажењу начина за деловање на плану етике и уметничке естетике. Младобосански писци су показивали велико интересовање према литератури која се остваривала на северу Европе. Преводили су је и о њој писали. Нарочито се у том погледу истицао Перо Слијепчевић који је написао и једну расправу о Младој Белгији, а два белгијска песника, Верхарен и Метерлинк, били су му стална преокупација. И, видимо, Јевтић наводи пример Младе Белгије за нашу будућу културу. Млада Босна је, по Јевтићевом мишљењу, била исувише општа да би могла унети нешто ново у српску књижевност. Њој је потребно да пронађе себе и да се више задржи на приказивању извесних особина босанског и херцеговачког духа. Изражавајући се фигуративно, он је за Младу Босну рекао да ће „бити један врло потребан камен при грађењу велике културне југословенске зграде“¹⁸. Јевтић пише о томе како се Млада Босна окупљала углавном око националистичке *Српске омладине и Босанске виле* и наводи сва она већ позната имена младих стваралаца, припадника Младе Босне, изричући, онако узгред, о свакоме од њих понеку констатацију или карактеристику њиховог дела.

И Боривоје Јевтић је допринео, да се и ми фигуративно изразимо, да уграђени камен у културној југословенској згради буде стабилнији. Написао је по садржају разноврсно књижевно дело и као културни радник потврдио се у готово свим областима културног и јавног живота Сарајева. Био је песник, приповедач, драмски писац, преводилац и критичар. Писао је чланке о нашој и страниј књижевности. Својом критиком обухватио је књижевна збивања из периода пред Први

¹⁶ Јевтић, Боривоје: *Изабрана дјела, III*, Библиотека „Културно наслеђе Босне и Херцеговине“, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 8.

¹⁷ Исто

¹⁸ Јевтић, Боривоје: *Изабрана дјела, III*, Библиотека „Културно наслеђе Босне и Херцеговине“, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 9.

светски рат, између два рата и период после Другог светског рата до своје смрти. Нас занима његов критичарски рад остварен у годинама пре избијања Првог светског рата, публикован у *Српској омладини*, *Српској ријечи*, *Босанској вили* и *Делу* када је национални покрет за ослобођење био у највишем успону.

Иако књижевна критика није примарно обележје његовог књижевног рада, он се готово од самог почетка свог стваралаштва определио за књижевну критику. Та предратна фаза његовог књижевно-критичког рада била је скерлићевски опредељена. Јевтић је Скерлићеве погледе на књижевност и уметност примењивао у расправама о књижевности и појединим њеним проблемима. Када би се пред њим отворило питање националног рада и ангажовања, критичар се опортунистички односио према индиви-дуализму као обележју модерног књижевног правца. Јевтић се показао као доследан Скерлићев следбеник одмах на почетку свог критичарског рада када је говорио о родољубивим песмама Вељка Петровића. У чланку *Родољубиве песме*¹⁹ он је у Скерлићевом стилу изјавио како је Вељко Петровић делимично испунио своју националну дужност. Припоменуо је да је на овог књижевника указао и Јован Скерлић и констатовао његов модерни патриотизам. Пре него што је проговорио о књизи Вељка Петровића, Јевтић је навео Дисове *Утопљене душе*, *Мјећу*, збирку песама Станислава Винавера и *Пјесме* Алексе Шантића као књиге о којима се тада писало. Од млађих аутора стизала су позитивна мишљења о Дисовој збирци, док су се старији у својој критици обрушавали на његову лажну и безизразну поезију, декадентизам и позирану извештаченост. Критика је дала лепо мишљење о песмама Алексе Шантића. Похваљена је његова здрава поезија и истакнут његов „лепи и добри патриотизам“. Јевтић је само са неколико речи констатовао како су у критици примљене ове књиге не дајући при томе своје мишљење о њима. Знао је да је Скерлић о Дисовој збирци изрекао оштру и негативну критику, а да су Шантићеве и Петровићеве песме својим родољубивим осећањем одговарале критичком духу Јована Скерлића. И Боривоје Јевтић је у родољубивој поезији Вељка Петровића препознао оптимистички дух, морално и духовно здравље које је итекако било потребно у време када је у нашој поезији владала мртва отупљеност, самоћа, слутња и ништавило. У контексту ове песимистичке поезије родољубиве песме Вељка Петровића значиле су једну нову појаву. „У ово рашивено и жалосно време његове су песме значиле један нов поклич и оне су имале задатак да унесу један интензивно ведар смисао у наш болесни и разједени живот“²⁰. Овакве

¹⁹ Јевтић, Боривоје: *Родољубиве песме*- Вељко Петровић, Српска ријеч 8/1912, 64, 1 (3. IV).

²⁰ Јевтић, Боривоје: *Родољубиве песме*, у : Јевтић, Боривоје: *Изабрана дјела*, III, Библиотека „Културно наслеђе Босне и Херцеговине“, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 160.

песме са истакнутим песниковим осећањем рођене земље и са нагвештајем њене боље будућности биле су прихватљиве јер су изражавале оптимизам и веру у културни и национални препород. Критичар примећује да се кроз Петровићеву поезију провлачи једна туробна нота која не стоји у хармонији са оним ведрим и здравим што се очекује, али, објашњава он, „то је ради бола и ради рођене несреће, ради стања које је сада“²¹. Песму *Војводино стара, зар ти немаш стида* Јевтић издваја од осталих због тога што песник у њој износи морални пад, корупцију и лабав карактер нашег народа. У овој песми има протеста против апатије у борби за националну слободу. У грађанским слојевима срозано је национално достојанство и песник је због тога огорчен и испољава свој револт. Јевтић је у овој песми осетио сатирични прекор издајницима, пузавцима, одрођеним „лојалним“ грађанима, онима који су блатили своје национално достојанство. Ова је песма на себе скренула критичареву пажњу и наклоност због искрене љубави коју је песник изразио према својој Војводини. Лепа му је и песма *О мрзе сви нас* којој прилаже краћи коментар с напоменом да ми као народ стојимо сами без ичије помоћи и да се сами морамо жртвовати и борити за своје идеје. Подвукао је неке песме (*Црвена песма, На глас о смрти Борђа Скопљанчета 1906, Верујте право*) које, по његовом мишљењу, носе све лоше знакове почетничких песама, досадне су и могле су бити изостављене из збирке. Боривоје Јевтић свој чланак завршава препоруком да родољубиве песме Вељка Петровића треба што више читати.

У једном врло кратком приказу *Родољубивих песама* Вељка Петровића, објављеном у сарајевском листу *Српска омладина*, Јевтић је показао своју модерну опредељеност истичући да је наша поезија после Јакшића, Костића и Змаја добила сасвим модерни карактер. Нагласио је како после ових „наших барда“, како је назвао ову тројицу песника, патриотска поезија и није била „у моди“. Критичар вели: „Можда је то и било добро, јер се наша поезија дотле средила, добила свој песнички модерни речник и у њу су унета осећања једног модерног човека“. Јевтић овде напомиње да се код нас у Босни и Херцеговини почела неговати родољубива поезија после анексије, „после нашег националног пораза 1908“, а Петровићеве песме су допринеле таквој обнови. У њима има горчине и беса, ироније и патриотског осећања и, по Јевтићевом мишљењу, неке имају трајну вредност а неке опет немају „никаких веза с уметношћу“²².

Ми смо на почетку рекли да се Јевтић у погледу Диса сагласио са ставовима Јована Скерлића. Занимљива је, међутим, чињеница да су критичари Младе Босне подржали Диса. Митриновић је, на пример, похвалио Дисов стих и строфу називајући песника нашим најсуптилнијим версификатором, чиме се јавно супротставио

²¹ Исто.

²² Јевтић, Боривоје: *Родољубиве песме*, Српска омладина 1/1912, 1, 28-29.

Скерлићу. Јевтићев поступак, ипак, показује да критичари Младе Босне у случају Диса нису имали јединствен став. Јевтић није испуњавао све захтеве модерне литературе јер је био везан уз национални рад. Његово идеолошко опредељење представљало му је сметњу да прихвати апатичног и отуђеног човека. Зато се код Јевтића у почетној фази књижевно-критичког рада осећа извесни традиционализам у схватању литературе и њене улоге. У то време пред Први светски рат литература је поред естетског имала нарочито изражен етичко-васпитни карактер. Јован Скерлић је тада снажно утицао на цео младобосаски нараштај. Његов утицај посебно је био изражен код Боривоја Јевтића. Тада је Јевтић примењивао Скерлићева опредељења у књижевности. Поштовао је Скерлића и о њему писао. У тексту о Скерлићу објављеном у *Српској ријечи* (1914), Јевтић објављује да прихвата Скерлићево схватање литературе као моћног фактора који непосредно делује на шире масе. Он тако отворено одобрава васпитно-моралну тенденцију у литератури. Касније, међутим, након Првог светског рата, у другој фази свог критичког деловања Јевтић више није опчињен Скерлићем и више се не придржава његових критичких теза о песимизму. То се веома јасно види у његовом чланку *О болесној литератури* објављеном 1922. године, где он, на примедбу да репертоар Народног позоришта те године представља извод из болесне литературе и да нема никаквог дејства на масе, даје следеће објашњење: „Некад, у време наше националистичке борбе, говорило се слично. У књижевности су се делили писци на здраве и болесне. Разуме се, националистички вихор се слегао, служење националистичкој идеји кроз литературу је прошло, и писци се више не категоришу ни као здрави ни као болесни, него само онако како су и колико *ствараоци*“²³.

Сличан је Јевтићев однос и према Шантићу. Пишући о родољубивим песмама Вељка Петровића 1912. године, записао је да је Шантић добио заслужене комплименте за своју здраву патриотску поезију. Међутим, када је после рата 1922. године писао о Шантићу, Јевтић није више у критици доследан Скерлићев следбеник па не наглашава националну компоненту и модерно-васпитну тенденцију у литератури и изриче другачије мишљење: „Мерило за једну књижевну индивидуалност је само његова чиста књижевна вредност гледана кроз призму естетске анализе. (...) Национализам у књижевности је плод једне свесне тенденциозности, од које, као од сваке тенденције у књижевном делу, трпи уметничка савршеност песничке ствари“²⁴. Јевтић се после рата опредељује против сваке тенденције у уметничком

²³ Јевтић, Боривоје: *О болесној литератури*, у: Јевтић, Боривоје: *Изабрана дјела, III*, Библиотека „Културно наслеђе Босне и Херцеговине“, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 17.

²⁴ Јевтић, Боривоје: *О Шантићу*, у: Јевтић, Боривоје: *Изабрана дјела, III*, Библиотека „Културно наслеђе Босне и Херцеговине“, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 194-195.

делу. На њега више не делује оно радикално интелектуално крило Младе Босне из предратног периода када је писао програмске чланке националне садржине чији се ехо осећао и у његовој књижевној критици. Он се, што јавно признаје, усмерава и према естетским вредностима књижевног дела. Ради се, дакле, о друштвеној условљености књижевног стваралаштва која је захтевала прилагођавање критичара приликама и културним струјањима у времену у коме делују. У критичком просуђивању после рата Јевтић иде даље од Јована Скерлића и проналази свој критичарски пут. Прилаз неком писцу или књижевној творевини носио је обележје духовне културе времена. Боривоје Јевтић је поштовао тај принцип. То ипак не значи да постоји дубок јаз између његових критичких ставова из предратног периода и оних које је у критици заузимао у годинама после рата и касније.

У предратном књижевно-критичком деловању Боривоја Јевтића било је тенденциозности. Пошто су били усмерени према истом идејном циљу, тенденциозност се осећала и код других критичара па је тако постала конститутивни елемент књижевне критике Младе Босне. Позиција критичара била је одређивана утицајима који су долазили са две стране. Јевтићева критичарска физиономија почиње да се формира у времену када је друштвена и културна ситуација у Босни и Херцеговини била врло сложена и динамична. У тим годинама се наслућивао крај Аустро-Угарске монархије а интензивирана је идеја југословенства. У књижевности су деловали симболисти и артисти а у јавном животу и политици националисти. Из модерног европског става о литератури долазио је захтев да књижевност не сме бити средство идеолошке борбе нити слуга политике, а с друге стране, као супротност, јављала се потреба да писци и критичари буду политички ангажовани и воде националну и политичку борбу. Ношен таласом једног специфичног времена, Јевтић се тако нашао, као и други критичари Младе Босне, између књижевности и национално-политичког рада. Овакви захтеви створили су двојност у критичарским поступцима па је млади Јевтић морао да чини компромис. Међутим, у таквој клими он је само делимично тада могао да спроведе естетски принцип јер није хтео да се супротставља Скерлићу који је усмеравао националну књижевност према политици и потребама народног живота. С поштовањем и дивљењем Јевтић је у свом тексту записао: „Наше време требало је једног борбеног човека у великом стилу какав је био Јован Скерлић“²⁵. Била је то уводна реченица у један опсежнији напис о најснажнијој књижевној појави у златном добу српске књижевности. Јевтић је о Скерлићу писао у више наврата, а овај текст, објављен 1914. године у *Српској ријечи* у два наставка, био је први и,

²⁵ Јевтић, Боривоје: *Јован Скерлић*, у: Јевтић, Боривоје: *Изабрана дјела, III*, Библиотека „Културно наслеђе Босне и Херцеговине“, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 147.

могло би се рећи, најпотпунији чланак у коме Јевтић прецизно износи свој став о Скерлићевим књижевним схватањима.

Кроз цео текст провејава афирмативан тон. Јевтић потврђује и оправдава Скерлићев принцип моралног идејног деловања књижевности у друштвеном животу и националној култури. „Скерлић је имао пуно право, и он је радио не као обични пропагатор једне идеје но као надахнути пророк који позна будућност и упућује како се треба приправљати за њу“. Јевтић жали што је „учитељ генерације и учитељ омладине“ умро изненада чиме је његов рад прекинут баш када је могао да буде најплоднији. Наводи како је имао доста поштовалаца који су га искрено прихватили и поштовали његову одлучност и убедљивост у књижевности. Ипак, нису сви нашли оправдање за Скерлића када се овај показивао као нетрпељив, догматичан и субјективан у оцени и сврставању писаца према личним симпатијама. Давање субјективних карактеристика и субјективних утисака Јевтић је сматрао филозофском особином Скерлићева духа. Иако је и њему сметала Скерлићева самовоља, он се ипак јавно показивао као његов пандан и усвајао неке Скерлићеве принципе као своје, јер је веровао да су Скерлићева књижевна схватања корисна за шире друштвене масе. Дискретно је показивао своје замерке и неслагања, али никада није био опонент човеку који је био узор целој генерацији. Она је исказала велико поштовање према своме учитељу и имала слуха и разумевања за његово дело, јер, како рече Боривоје Јевтић: „(...) нама је импоновала његова светла чистота и висока морална достојанственост којом се издвајао из целокупног српског друштва“²⁶.

Исте године (1914) умрли су и Скерлић и Матош. Јевтић је Матошу у *Српској ријечи* посветио један краћи текст. У времену од 1908. до 1914. године Матош је у хрватској књижевности био најзначајнија личност. Млада генерација писаца у Хрватској угледала се на њега и развијала се под његовим утицајем. Јевтић је осећао обавезу да проговори о човеку и писцу који није делио нашу националну идеологију и који припада српскохрватском нараштају. У кратким га цртама портретише као, неустрашивог и деструктивног боема и човека који је био склон да руши све што је труло и малаксало. У њему је видео једног увређеног човека који је живео неуредан и несрећан живот али и бунтовног интелектуалца чији се револт негативно утрошио јер га нико није ни чуо ни осетио. Јевтић убраја Матоша у ред првих хрватских критичара импресиониста: „Он је један од првих у хрватској литерарној критици који су применили апсолутне импресионистичке методе“²⁷. Према Јевтићевој оцени, Матошев се импресионизам

²⁶ Јевтић, Боривоје: *Јован Скерлић*, у: Јевтић, Боривоје: *Изабрана дјела, III*, Библиотека „Културно наслеђе Босне и Херцеговине“, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 148.

²⁷ Јевтић, Боривоје: *А.Г. Матош*, у: Јевтић, Боривоје: *Изабрана дјела, III*, Библиотека „Културно наслеђе Босне и Херцеговине“, Свјетлост, Сарајево, 1982, стр. 82.

разликоваo од естетичке догматичности која је постојала код ранијих хрватских критичара. Јевтић је истакао Матошеву интелигенцију и оригиналност у приступу уметничком делу. Ту је он, као и у животу, био бунтовник и уместо хладног резоновања викао је, псовао, изражавао свој револт и протествовао у име уметности. И по томе је био изузетак. Боривоје Јевтић препоручује онима „који се дижу“ и протествују да прочитају немирну историју Матошеву.

Овај Јевтићев кратки запис је знак његове пажње и поштовања према Матошу, али у ширем смислу, он показује да је постојала једна широка сарадња између хрватских и српских писаца у том временском периоду када је била истакнута заједничка идеја ослобођења од окупатора. Осим тога, упоредо са духовним токовима српског модернизма улазила је и хрватска модерна у нови век. Књижевници су живели и радили једнако верујући у остварење заједничког циља. Антун Густав Матош био је чврста спона између српских и хрватских писаца јер је дуже време живео у Београду и добро је познавао српску књижевност и сам непосредно деловао на обе стране. Био је хваљен и оспораван и свакако незаобилазан као интелектуалац и један од најзначајнијих хрватских писаца.

.....

На крају овог разматрања ми видимо Боривоја Јевтића као критичара формираног у друштвеној и духовној клими обележеној идеологијом Младе Босне. Као њен припадник, он је свом књижевном и критичком изразу давао својства националне идеологије чиме је у своју критику уносио дух прагматизма. То је уосталом била одлика свих критичара из његове генерације па, разумљиво, ни Боривоје Јевтић није могао деловати изван духовних стремљења свога нараштаја. Међутим, када се групише и систематизује његов књижевни и критичарски рад из овог периода, онда се општи утисак о овом критичару употпуњује и чињеницом да је он прихватио ново и модерно у књижевности, али не до крајње мере, радикално, већ је у својим мишљењима био више концентрисан на умереније и традиционалније представе литературе. Књижевно-критички профил Боривоја Јевтића може се уобличити само у сагласју његових књижевних и идеолошких схватања са друштвено-књижевним и политичким токовима у Босни и Херцеговини пред Први светски рат. Приликом испољавања својих интелектуалних склоности Јевтић је уважавао конвенције на којима почива друштвена заједница, али је истовремено, као солидно образован човек и познавалац модерних струјања у књижевности, уважавао и све одлике модерне књижевности, често и оне које Скерлић није прихватао. Може се са сигурношћу тврдити да је Јевтић својим радом покушавао да у наше друштвене прилике уноси одлике модерног доба.

Критичке радове почео је да пише 1912. године као средњошколац. У том кратком периоду до избијања Великог рата остварио је

несумњиве резултате. Писао је програмске чланке и приказивао дела наших и страних писаца и, као млад а већ формиран критичар, дао знатан допринос књижевној критици Младе Босне. Ваља, међутим, рећи да је Јевтић имао развијено осећање за књижевни текст, али му је недостајала систематичност у раду. Он није имао јасно теоријско усмерење нити препознатљив и формулисан теоријски став као што није био посебно наклоњен неком књижевном жанру нити одређеном стилу књижевно-критичког обликовања. Иако је имао смисла за аналитичко посматрање књижевних остварења, није се упуштао у исцрпне анализе већ је желео да кратким освртима, белешкама и приказима књига анимира читаоца. Довољно му је било да својим написима покрене и подстакне читаоце, да упозори на неке књижевне новости, укаже на добре или слабе стране књижевног дела или неког писца. Тако је његов критички рад примио обележја културне мисије.

Јевтић је свој књижевни рад заокружио у периоду између два светска рата. Тада ће и његова књижевна критика добити свој пунији облик и дефинитивно значење. Његови књижевно-критички и програмски чланци, објављени у сарајевским листовима и часописима пре Првог светског рата, омогућују само парцијалан увид у овај облик књижевног деловања Боривоја Јевтића. Иако су само део његовог критичарског опуса, они значе једно уверљиво сведочење о књижевној критици Младе Босне и у сваком озбиљном приступу овој проблематици представљају незаобилазну и обавезујућу литературу.

BORIVOJE JEFTIC AS A LITERARY CRITIC OF YOUNG BOSNIA

Obrad Lukic PhD

Abstract: The literary critic of Young Bosnia, as an integral part and a very significant part of the entire Serbian literary critic, has not been examined enough and its representatives have been left in the shade of bigger authorities. Our goal in this paper is to discuss the theoretical basis of critical thinking of Borivoje Jeftic, one of the more important critics of Young Bosnia. We will also try to perceive the motives and assumptions that directed this critic towards the analysis and evaluation of the literary and cultural phenomenon. Our goal is, based on our possibilities, to formulate those assumptions by basing our investigation on critical overview of the results of the literary critic of this Young Bosnian. We shall overview his role, importance, the ideas and philosophical thinking relying on his opus and his literary – critical personality.

Key Words: *Young Bosnia, national opus, critic, literature, art, ideas, moral action, critical articles, magazines.*

ЛИТЕРАТУРА

1. Јевтић Боривоје 1912: *Велько Милићевић: „Беспуће“*, Српска омладина 1/1912, 2, 47- 48.
2. Јевтић Боривоје 1912: *Др Н. Велимировић: „Беседе под гором“*, Српска омладина 1/1912, 2, 52.
3. Јевтић Боривоје 1912: *М. М. Ракић: „Нове песме“*, Српска омладина, 1/1912, 2, стр. 51-52.

4. Јевтић Боривоје 1912: *Родољубиве песме*, Српска омладина 1/1912, 1, 28–29. О збирци *Родољубиве песме* Вељка Петровића.
5. Јевтић Боривоје 1912: *Борисав Станковић*: „Увела ружа“, Српска омладина 1 / 1912, 2, 52.
6. Јевтић Боривоје 1912: *Др. Франо Кулишић*: „О Меду Пуцићу“, Српска омладина 1/1912, 1, 29.
7. Јевтић Боривоје 1912: *Петар Кочић*: „Суданија“, Српска омладина 1/1912, 1, стр. 29.
8. Јевтић Боривоје 1912: *Родољубиве песме*- Вељко Петровић, Српска ријеч 8/1912, 64, 1 (3. IV).
9. Јевтић Боривоје 1913: *Владимир Черина*: „Јанко Полић Камов“. Ријека 1913. Издање књижаре Ђуре Трбојевића, Дело 18/1913, LXIX/1, 147-149.
10. Јевтић Боривоје 1913: „Мисли“ *Станислава Винавера*, Босанска вила 28/1913, 20, 287.
11. Јевтић Боривоје 1913: *Анатол Франс*: *Црвени крин*. Предео с француског Радивоје Караџић. Издање С. Б. Цвијановића. Модерна Библиотека 5. Београд, 1913. 8°, стр. 302. Народ 4/1913, 356, 1, (14/27XII).
12. Јевтић Боривоје 1913: *Будућност усамљених*, Српска омладина, 1/913, 10, 177-178.
13. Јевтић Боривоје 1913: *Жил Пајо*: „Савети и практична упутства“, Босанска вила, 28/1913, 24, 348.
14. Јевтић Боривоје 1913: *Иван Тургењев*: *Пролетње воде*. Превела Олга Којић. 1913. Издање књижаре С. Б. Цвијановића. (Модерна Библиотека, 4.), Босанска вила, бр. 24, 1913, стр. 347.
15. Јевтић Боривоје 1913: *Идеје и дела*, Српска омладина 1/1913, 6-7, 125-127.
16. Јевтић Боривоје 1913: *Млада Босна*, Босанска вила 28/1913, 24, 337-339.
17. Јевтић Боривоје 1913: *Нове генерације*, Српска омладина 1/1913, 5, 89-91.
18. Јевтић Боривоје 1913: *Последње песме Османа Ђикића*, Српска омладина 2/1913, 5, 103-104.
19. Јевтић Боривоје 1913: *Три премијере*, Босанска вила 28/1913, 20, 288.
20. Јевтић Боривоје 1914: *А.Г. Матош*, Српска ријеч 10/1914, 59, 1.
21. Јевтић Боривоје 1914: *Андрија Милчиновић*: „У арени“, Загреб 1913. Тискара Боранића и Рожманића, Дело 19/1914, LXX / 1, 130-132.
22. Јевтић Боривоје 1914: *Један заборављени приповедач*, Српска ријеч 10/1914, 96, 4-5.
23. Јевтић Боривоје 1914: *Јован Скерлић*, Српска ријеч, 10/1914. 107, 1-2, 108, 1-2.
24. Јевтић Боривоје 1914: *Јован Скерлић*, *Српска ријеч*, 10/1914, 107, 1-2: 108, 1-2.
25. Јевтић Боривоје 1914: *Проблем севера*, Српска ријеч 10/1914, 90, 1-2 (26. IV/9. V

26. Јевтић Боривоје 1922: *О болесној литератури*, Југословенски лист 5/1922, 93, 2 (4. IV).
27. Јевтић Боривоје 1940: *Милош Видаковић, један од песника „Младе Босне“*, Српски књижевни гласник 14/1940, 6, стр. 425-432.
28. Јевтић Боривоје 1953: *Димитрије Митриновић-Водени цвет (поводом смрти Димитрија Митриновића)*, Живот, књ. друга, јануар-јуни, Сарајево, 1953. стр. 260-263.
29. Јевтић Боривоје 1953: *Књижевни и критичарски лик Митриновићев*, Живот, мјесечни часопис за књижевност и културу, књ. друга, Сарајево, 1953, јануар-јуни, стр. 357-360.
30. Леовац Славко 1990: *Развој и карактеристике књижевне критике Босне и Херцеговине од 1978. до 1914. године*, у књизи: Годишњак, Института за књижевност, књига XIX, Сарајево, 1990, стр. 135-154.
31. Максимовић Војислав 1978: *Генеа књижевног огледа у БиХ (1810-1914)*, Нека пресуди вријеме, Свјетлост, Сарајево, 1978.
32. Палавестра Предраг 1994: *Књижевност Младе Босне*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1994.
33. Скерлић Јован 1971: *Критике*, Магица српска – Српска књижевна задруга, Нови Сад, 1971.
34. Тутњевић Станиша 1984: *Под истим углом – студије о босанскохерцеговачкој књижевној прошлости*, Ослобођење, Сарајево, 1984.